

משמע ברמב"ם; ומרש"י ומתוס' כאן נראה שלא חילקו בזה).

ב. כמו כן, כאשר הפסול שעבודתו פוסלת את כלל הקרבן לא זרק את הדם, אלא רק קיבלו – דעת תוס' והראב"ד שאינו פוסל את הקרבן. ברמב"ם נראה שדי בקבלה על מנת לפסול, ויש שפירשו שדעתו כראב"ד (כסף משנה; מסקנת הר"י קורקוס). בפסול מחשבת חוץ לזמנו ומקומו אין ספק שדי בקבלה על מנת לפסול את כל הקרבן.

ג. לאידך גיסא, גם הפסולים שאינם פוסלים את דם הנפש הנשאר בצואר הבהמה – יש אומרים שפוסלים את הדם הנשאר במזרק (רמב"ם; משתמע מרש"י ותוס'), ויש המכשירים גם אותו (תוס' להלן צב,א).

ייעשה בדמו: בעבודת כל הפסולים הדם יישפך לאמה, ובשלושת הנ"ל ישפך ליסוד.

הרמב"ם כתב כרש"י ותוס', ובמקום אחר כתב לכאורה כרבנו אפרים. דעת רוב האחרונים שדעתו כרש"י ותוס', ויש שהסבירו בדבריו שאמנם עבודת שאר הפסולים אינה פוסלת את כלל הקרבן, אבל זאת בתנאי שהכשר המקבל ומקריב מחדש יעשה את העבודה לשם אותו קרבן (חסדי דוד).

כמה סייגים בדין זה: א. אם הפסול שעבודתו פוסלת את כלל הקרבן (דהיינו טמא, או כל הפסולים לדעת רבנו אפרים) עשה את העבודה בצירוף פסול נוסף (כגון מתנה שלא במקומו, או במחשבת פסול) – זריקתו אינה חשובה לפסול את שאר הדם ולעשותו שיריים (תוס' ושטמ"ק כו,ב);

מערכה פו. "בידו לא היו דחוי" – קרבן שאירע בו פסול הניתן לתיקון (לד,ב)

ובמשנה שם נאמר שניתן ללוקטה ולהכשיר את המנחה, וגם שם מתרצים רבא ורב אשי כדרכם כאן.

רב שייא (במקבילה במנחות: רב אדא) מוכיח כדעת רב אשי משיטת ר' יהודה, שמצד אחד סובר שיש דיחוי (ופסל את דם השעיר לה' ביום הכיפורים אם השעיר המשתלח לעזאזל מת לפני זריקתו), ומאידך הכשיר דם שנשפך מהכלי על הרצפה ואספו.

הרמב"ם פוסק כרב אשי, שהרי הביא את דיני המשנה כצורתם (הל' פסולי המוקדשין א, כד-כה), למרות שבעלמא קיימא לן שיש דיחוי (כגון בהל' פסולי המוקדשין ג, כב-כד). הטעם להכרעה זו, הן משום שהוא בתרא והן משום שהגמ' הוכיחה כדעתו.

מזרק בשמאל. הולכת הדם צריכה להעשות בימין, ואם הועבר לשמאל – ניתן לתקן זאת ואינו "דיחוי" (לצורך הזאת הדם, כמתואר בציור, מותר להחזיק בשמאל).

קיים דין כללי בקרבנות, שקרבן שנאסר להקרבה מטעם כלשהו – הרי הוא נדחה ונפסל לעולם, וזאת, גם אם לאחר מכן בטלה סיבת האיסור להקריבו. הסוגיה כאן עוסקת במקרה שבו הקרבן נאסר להקרבה בגלל התרחשות מסוימת שניתנת לתיקון ("בידו" לתקן). האם גם פסול כזה דוחה ופוסל את הקרבן לעולם.

מחלוקת האמוראים ופסק ההלכה

המשנה (לב,א) מפרטת כמה מקרים שבהם דם הקרבן נתקבל בכלי כשר ואחר כך הועבר למקום אחר שבו איננו ראוי להולכה למזבח: לידי אדם הפסול לעבודה, ליד שמאל, לכלי חול, או נשפך מן הכלי על הרצפה. על כל אלה אומרת המשנה שניתן לתקן זאת כשיחזיר את הדם לכלי שרת המוחזק בימינו של כהן כשר.

הגמ' (לד,ב) שואלת מדוע הדם לא נדחה מהקרבה באותה שעה שבה לא היה ראוי להולכה. תוס' (ד"ה ולהוי דחוי) מסבירים, שבהעברה לפסול לעבודה או לשמאל אין כל שאלה, שהרי זה כמי שמניח את הדם על גבי אצטבא, שאינו פסול¹, וקושיית הגמ' עוסקת רק בדם שניתן לכלי חול או נשפך על גבי הרצפה, שהרי דם זה הגיע למקום שאינו ראוי לו, ובאותה שעה אי אפשר לזרוקו.

רבא מתרץ, שאכן על פי כללי דיחוי ראוי היה שהדם יפסל, אלא שמשנה זו סוברת כשיטתו המיוחדת של חנן המצרי, שחולק על עיקר דין דיחוי. רב אשי מתרץ אחרת, תוך שהוא מחדש כלל בהלכות דיחוי: "כל שבידו [לתקן את הפסול] – לא היו דיחוי". סוגיה דומה מופיעה במנחות (נט,ב) לגבי מנחת חוטא שנתן עליה לבונה שלא כדין,

מפשיטים" (דברי הימים-ב לה,יא), שהתפרש (לעיל יד,ב) שהלויים עשו "מעשה אצטבא" והחזיקו את הדם ללא הולכה עד שהכהנים לקחוהו מידיהם וזרקוהו.

1. תוס' מוכיחים זאת מהמשנה ביומא פ"ה מ"ג על הדם היוצא מקדש הקדשים וניתן על גבי כן. ראייה נוספת מהפסוק: "וישחטו הפסח וזרקו הכהנים מידם והלויים

בירור הגדרת "בידו" על פי סוגיות אחרות

בכמה מקומות הזוכר דיחוי גם במיני פסול שלכאורה ביד האדם לתקנם. הראשונים דנים בהבחנות בין הנושאים השונים ובהגדרת "בידו" שאינו נדחה, ומצאנו שלוש שיטות בדבר:

א. שיטת תוספות: "בידו" – כשמצוה לתקן ורצונו לתקן

תוס' כאן (ד"ה כל שבידו) מציינים לשלוש סוגיות הסותרות לכאורה לכללו של רב אשי: א. הדס שענביו מרובים מעליו ומיעט אותם ביום טוב – נדחה (סוכה לג,א). ב. דם הטעון כיסוי בעפר, והרוח הביאה עפר וכיסתה אותו, ושוב נתגלה הדם – נדחה ממצות כיסוי (חולין פז,א). ג. המפריש קרבן ואחר כך נשתמד – קרבנו פסול (לעיל יב,ב). תוס' משיבים, ש"בידו" הוא דווקא כשמותר לתקן (ולא כמו בהדס, שאסור לתקנו ביום טוב), ואף מצוה לעשות כן (כגון באיסוף דם הקרבן שנשפך על הרצפה², ולא כמו בכיסוי דם חולין, שאין מצוה לגלותו), ושדעתו לעשות כן (ולא כמו מי שנשתמד, שאין דעתו לחזור בתשובה).

סוגיה נוספת במסכת זו הנוגעת לדיחוי בדבר שבידו היא הגמ' להלן (נט,א) אודות מזבח שנפגם, שכל הקדשים שהיו באותה שעה נפסלו, ולכאורה תיקון המזבח הוא דבר שבידו, על פי כל ההגדרות הנ"ל. תוס' (יב,ב ד"ה ושמע מינה) כותבים שבמקרה זה "אין בידו כל כך", ודומה למי שנשתמד. גם תוס' בסוכה (לג,א ד"ה נקטם) ומנחות (נט,ב ד"ה כל שבידו) נתקשו בדבר, וכתבו ש"צריך לחלק" בין הדברים, אך לא ביארו כיצד. בתוס' הרא"ש (סוכה שם) כתב, שבסוגיה כאן "בקל יכול לתקן שיחזירנו לכשר" (ואפילו איסוף הדם מהרצפה קל יותר מתיקון הפגם במזבח). באחרונים חילקו באופנים שונים: "בידו לתקן" פירושו שזה הרוצה לעשות את המצוה או להקריב את הקרבן הוא בעצמו יכול לתקן, מה שאין כן כשהדבר תלוי באחרים (וכך מדויקת הלשון "בידו" ולא "אפשר"), וכשנפגם המזבח נדרשים אומנים מיוחדים לתיקונו (ערוך לנר סוכה שם; מקדש דוד סי' לג,ב)³. "בידו" נאמר דווקא כשהפגם בחפץ של מצוה עצמו ואותו ניתן לתקן, מה שאין כן כשהפסול בגורם חיצוני, כגון הבעלים או המזבח (למטה יהודה זבחים עד,א; שפת אמת סוכה שם; אור שמח הל' גרושין ח,כא).

הגדרת "בידו" בדחוי מעיקרא

בגמ' (לעיל יב,א ולהלן נט,א ועוד) נאמר, שדבר שהיה כשר מתחילתו ואחר כך חל בו פסול ("נראה ונדחה") –

דיחוי חמור יותר מדבר שכבר מתחילתו היה בו הפסול ("דחוי מעיקרא")⁴. בסוגיה כאן נאמר ש"בידו" אינו דיחוי אפילו בנראה ונדחה, כגון הדם שהתקבל בכשרות ואחר כך נשפך. על מקרה זה כותבים תוס' את ההגדרות המחמירות הנ"ל ל"בידו", אבל בדחוי מעיקרא – לדעתם אין צורך בכל התנאים הנ"ל, וכל שבידו לתקן, בכל אופן שהוא – כשר.

הדס שענביו מרובים מעליו. הדס כזה פסול לנטילת לולב, אם ענביו שחורים, אך ניתן להכשירו לפני חג הסוכות על ידי תלישת ענביו. בגמרא בסוכה נאמר שאם תלש את הענבים ביום טוב – ההדס פסול, משום דיחוי. המפרשים דנים בשאלה, מדוע לא נאמר שם הכלל האמור בסוגיה כאן, שכל דבר שבידו לתקנו – אינו דחוי.

כך כותבים תוס' (יב,ב ד"ה ושמע מינה יש דיחוי), שמי שהפריש קרבן ואחר כך נשתמד – הרי זה "בידו" במובן מסוים, ולכן הוא פסול רק משום שנראה ונדחה, ואילו היה משתמד ורק אחר כך מפריש קרבנו – היתה תשובתו מועילה להכשיר את הקרבן (עיין לעיל מערכה טז, שיש חולקים בדבר). כמו כן כשנפגם המזבח (להלן נט,א), מפורש בגמ' שקרבנות שהוקדשו לאחר מכן כשרים, מפני שהם דחויים מעיקרא, ותוס' מסבירים זאת בכך שבידו לתקן את המזבח. לעומת זאת בבהמה של שני שותפין, שאחד מהם

שלדעת ר' יוחנן גם בעלי חיים נדחים, ומדובר בקרבן שעודנו ביד בעליו ובכל זאת נדחה מלהביאו למקדש מחמת שנשתמד.

4. ניתן להסביר זאת על פי יסוד עניינו של דיחוי, שהוא כעין יאוש והיסח הדעת (ראה להלן): אדם המקדיש דבר בשעה שהוא פסול – עושה זאת משום שהוא מצפה שהפסול יתוקן, ולכן יש יותר מקום לומר שאין זה דיחוי, מה שאין כן כשהקדיש דבר בהיותו ראוי ואחר כך נפסל.

2. לדיון בשאלת המצוה לאסוף עיין מערכה נט. בשפת אמת פקפק בדיון זה, ולשיטתו כתב חילוק אחר בין מצות כיסוי הדם לבין כשרות דם שנשפך: לעניין החיוב במצוה די בכך שנפטר שעה אחת כדי שיפטר לעולם, אבל בקרבן הרי רצונו להתכפר, ואנו דנים האם הקרבן כשר או פסול, וכל שדעתו להכשירו – אינו נפסל.

3. יסוד הדברים ברש"י כאן ד"ה שבידו, שבשעיר המשתלח שמת אין בידו לתקן, "מי ימר דיהיה ליה אחריני". בערוך לנר מסביר כך גם את דינו של זה שנשתמד, שכן הכהן הוא העומד להקריב ואין בידו להחזיר את הבעלים בתשובה; ויש להעיר,

הסוגיה כאן לבין דיחוי במי שנשתמד ובמזבח שנפגם, וזו לשונם: "אע"ג דקיימא לן כל שבידו לא הוי דיחוי, הני מילי שאינו נדחה מחמת פסולו, כמו שקיבל הדם ונתנו לשמאלו דהוי כאילו נתנו על הרצפה שיחזור ויטלנו, אבל האי נזה שנשתמד נדחה מחמת פסול הגוף, ודמי לדאמרינן בזבחים: מזבח שנפגם כל קדשים שהיו שם פסולים, אע"ג דבידו למלאות הפגימה".

הדברים צריכים ביאור: מדוע הדם לא נדחה מחמת פסולו? הרי השמאל אכן פסול לעבודה! ואם על הדם גופו אנו דנים, שהוא לא נפסל מחמת העברתו לשמאל, הרי באותה מידה ניתן לומר שגם הקרבן לא יפסל מחמת הפסול שחל בבעליו או במזבח! נראה שכוונת תוס' כך: פסולו של השמאל או של כלי חול לעבודה הוא מצב קבוע ורגיל, ופסול זה לא התחדש עכשיו. מה שהתחדש הוא רק שהדם הועבר מן המקום הכשר אל המקום הפסול, וזהו מצב זמני וניתן לתיקון. לעומת זאת כשהבעלים או המזבח נפסלו התחדש עכשיו פסול⁶. כעין שיטה זו כתבו מדעתם כמה אחרונים⁷.

שיטה זו חלוקה על השיטות הקודמות ביסוד טעם ההיתר של "בידו": על פי התוס' בכריתות העובדה שבידו לתקן משמשת רק כסימן לכך שלאמיתו של דבר לא חל כאן פסול כלל. אולם לשיטת תוס' אצלנו, לפיה גם כשחל פסול ממש אין דיחוי כשבידו לתקן, יש להסביר את טעם הדבר אחרת: הדיחוי הוא כעין היסח הדעת ויאוש מן הקרבן⁸, וכשיש ביד האדם האפשרות לתקן את הפסול – אינו מסיח דעתו מהאפשרות להקריב.

סיכום

דעת רב אשי שכל דבר שביד האדם לתקנו – אינו פוסל משום דיחוי, וכן הלכה (רמב"ם). מצינו כמה שיטות בהגדרת קולא זו: שיטת תוס', ש"בידו" הוא דווקא כשמצוה לתקן את הפסול וגם רצונו לעשות כן, ואם לא – הרי זה כשר רק בדחוי מעיקרא, ולא בנראה ונדחה. יש ראשונים שהכשירו "בידו" בכל אופן, אפילו בנראה ונדחה (רי"ף רא"ש ורמב"ם, להבנת הפני יהושע). ויש שכתבו להיפך, שהקולא ב"בידו" איננה אלא כשלא התרחש פסול כלל (תוס' בכריתות וכמה אחרונים).

הקדיש את חציה ורק לאחר מכן קנה את כולה והקדיש את היתר, הרי זה פסול למרות שהדיחוי נוצר כבר מתחילת ההקדש (כדלעיל יב,א), מפני שבתחילה לא היה בידו כלל להקדיש את כולה. הבחנה זו עולה גם בגמ' בסוכה (לג,ב), שאומרת שהדס שענביו מרובים ומיעטן כשר בדחוי מעיקרא (כשהענבים השחירו ופסלוהו כבר מערב יום טוב), ומשום שבידו לתקנם (תוס' שם ד"ה נקטם ולעיל יב,ב ד"ה וש"מ דחוי) אבל בנראה ונדחה (כלומר, כשהשחירו ביום טוב) יש ספק האם כשר.

נמצא, אם כן, שלדעת תוס' יש דרגות שונות ב"בידו": בתנאים הנ"ל, שביד האדם לתקן ואף מצוה לעשות כן וברצונו לעשות כן – הרי זה "בידו" גמור, המבטל את הדיחוי אפילו בנראה ונדחה; וכשהתנאים הנ"ל אינם מתקיימים, כגון כשאין ביכולתו לתקן את הדבר לבדו (כגון נפגם המזבח), או שאין רצונו בדבר (נשתמד) – בזה יש לחלק בין דחוי מעיקרא לנראה ונדחה (כך ביארו בפני יהושע ובחתם סופר סוכה לג,א, וביתר הרחבה במקדש דוד סי' לג,ב).

ב. שיטה אחרת: "בידו" – כל מקרה שבידו לתקן

יש ראשונים שנראה מדבריהם שהרחיבו את הקולא ב"בידו" לכל מקרה שבידו לתקן, מעבר להגבלות שהטילו תוס' על הדבר. הרי"ף (סוכה טו,ב) הרא"ש (סוכה פ"ג סי' יא) והרמב"ם (הל' לולב ח,ה) הכשירו הדס שמיעט את ענביו ביום טוב, ולא חילקו בין דחוי מעיקרא לנראה ונדחה, ותמה על כך הר"ז"ה שם. בפני יהושע (סוכה שם) ביאר שיטתם, שסמכו על דברי רב אשי כאן "כל שבידו לא הוי דחוי", ולא קיבלו את החילוק בין דבר שמותר ומצוה לעשותו לבין דבר שאסור לעשותו. לדבריו, הסוגיה בסוכה שם הולכת בשיטת רבא כאן, ואין הלכה כמותו⁵. כיוצא בזה כתב בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קכא,ג), שר' יוחנן הפוסל במי שנשתמד חולק על רב אשי וסובר שיש דיחוי אפילו כשבידו לתקן, ותירוצם של תוס' שאין דעתו לחזור דחוק לדעתו.

ג. שיטת תוספות בכריתות: "בידו" – כשלא נוצר פסול כלל

לעומת השיטה הקודמת, המרחיבה את היתר "בידו" בהשוואה לתוס', מצינו בתוס' בכריתות (ז,א ד"ה הואיל) שיטה המצמצמת את ההיתר. תוס' שם דנים ביחס בין

6. בספר ברכת מרדכי (לגר"מ אזרחי, או"ח ח"ב סי' לא) הסביר אחרת, שפסול זה שנשתמד נחשב כפסול הגוף בקרבן עצמו (שלא כפשוטו הגמ' יב,ב שבנשתמד אין זה דיחוי בקרבן אלא בבעליו), וכן פגימת המזבח איננה רק עיכוב בהקרבה אלא פסול בקדשים עצמם, מה שאין כן בדם שנשפך או הועבר לשמאל וכדומה.

7. קרן אורה כאן ובדברי מלכאל ח"א סי' ל ובשבט הלוי ח"ח סי' קמב.

8. ראה לעיל מערכה טז והערה 10 שם.

5. בדומה לזה כתב בבית יוסף או"ח סי' תרמו, אלא שלדעתו בדבר שאסור לגמרי אין זה "בידו", ובהדס הדבר נחשב "בידו" משום שלעיתים יש לו דרך היתר גמורה, כשיש לו הדס כשר (כמבואר בגמ' שם לג,ב). ובכתב סופר (או"ח סי' קכא,ה) כתב שתירוק בעל פני יהושע אפשרי רק אם תיקון ההדס הוא איסור דרבנן, אבל איסור דאורייתא בוודאי אינו נחשב "בידו". יש שביארו את קולת הרי"ף וסיעתו באופנים אחרים, כגון שאין דיחוי אצל מצוות (ט"ז סי' תרמו סק"ו וגר"א שם), ויש שהעמידו דבריהם בהשחירו מערב יו"ט דווקא, שהוא דיחוי מעיקרא (ביאור הלכה שם ס"ב ד"ה עבר וליקטן).